

ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Η υπερουγκέντρωση του πληθυσμού στην πρωτεύουσα είχε ως αποτέλεσμα την άναρχη δόμηση, την καταστροφή του πράσινου και την υποβάθμιση του αστικού και υπεραστικού περιβάλλοντος, που συνεπάγεται και αυτήν της ποιότητας ζωής των κατοίκων από το νέφος, το συγκοινωνιακό χάος και τον αφανισμό της πολιτισμικής μας κληρονομιάς.

Όταν η Αθήνα ονομάστηκε πρωτεύουσα του Ελληνικού κράτους (18 Σεπτεμβρίου 1834), ο πληθυσμός της ήταν μόλις 8.000 κάτοικοι.

Τα πρώτα σχέδια της μικρής κωμόπολης σε πόλη-πρωτεύουσα έγιναν από τους αρχιτέκτονες Κλεάνθη και Σάουμπερτ, το 1833 και το 1834.

Η πόλη αυτή προέβλεπε μόλις 45.000 κατοίκους, σε έκταση 3.000 περίπου στρεμμάτων. Μόλις όμως έγινε πρωτεύουσα, άρχισε να αναπτύσσεται πολύ γρήγορα σε διοικητικό και οικονομικό κέντρο και ο πληθυσμός της αυξήθηκε σε 12.000 κατοίκους.

Στις αρχές του 1900 ο αριθμός των κατοίκων της είχε φθάσει τις 200.000 περίπου. Η πρώτη όμως πληθυσμιακή έκρηξη οφείλεται στη Μικρασιατική καταστροφή του 1922, οπότε 350.000 πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα και στην περιφέρειά της.

Η δεύτερη πληθυσμιακή αύξηση εμφανίζεται μετά το 1940. Τότε, πολλοί κάτοικοι, για να αποφύγουν τους κινδύνους από τους κατακτητές, συγκεντρώθηκαν στην πρωτεύουσα.

Η συγκέντρωση αυτή συνεχίστηκε και μετά το πόλεμο («αστυφιλία», δημιουργώντας μεγάλα δημοσιονομικά και δημογραφικά προβλήματα.

Ο πληθυσμός της Αττικής, προπολεμικά καθώς και στα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, ζούσε κοντά στα δάση, ρητίνευε, ξύλευε, έκανε ασβεστοκάμινα και έβοσκε τα ζώα του, διατηρώντας την περιβαλλοντική ισορροπία.

Μετά το 1960, με την έντονη αστικοποίηση, εγκαταλείφθηκαν τα δάση από τον αγροτικό πληθυσμό, με αποτέλεσμα η Χαλέπιος πεύκη (*Pinus halepensis*), το κύριο δασικό δέντρο, και ο υπόροφος της να γνωρίσει μεγάλη ανάπτυξη και πυκνότητα. Έτσι, δημιουργήθηκαν ευνοϊκές συνθήκες για τις μεγάλες φωτιές, που μαζί με την καταπάτηση, την οικοπεδοποίηση, τα αυθαίρετα και τη βόσκηση καταστρέφουν τα τελευταία δάση της Αττικής.

Γρηγόρης Τσούνης

Βιολόγος

Το αστικό πράσινο είναι ελάχιστο και τυχαία τοποθετημένο. Έχει περιορισθεί στα γύρω βουνά, την Πάρνηθα, την Πεντέλη, τον Υμηττό, ενώ στο εσωτερικό τής πόλης υπάρχουν ορισμένοι πνεύμονες πρασίνου, όπως του Φιλοπάππου, ο Εθνικός κήπος, οι Στύλοι του Ολυμπίου Διός και η Ακρόπολη, ο Αρδηττός, ο Λυκαβήττος, το Πεδίο του Άρεως και τα Τουρκοβούνια.

Ο Σοφοκλής, στον «Οιδίποδα επί Κολωνώ», δίνει μια καταπληκτική περιγραφή του φυσικού χώρου του αθηναϊκού τοπίου (της περιοχής του Κολωνού), που δεν είναι άλλο από αυτό που σήμερα αποκαλούμε κέντρο της Αθήνας. «...Έχεις, ξένε, έρθει στα πιο όμορφα μέρη, μεσ' οδόν τη γης, στον άσπρο Κολωνό μας, όπου πιο απ' αλλού συχνάζοντας τ' απδόνι γλυκοκελαδάει σ' ολόχλωρα ρουμάνια...»

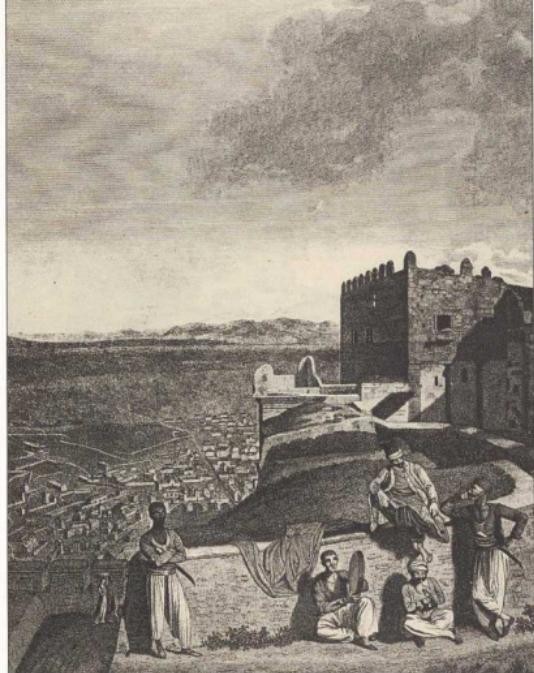
Παρ' όλα αυτά, η Αθήνα, σύμφωνα με τους αρχαίους, «ήτο μὲν εύανδρος, οὐχὶ δὲ καὶ εὔγεως», δηλαδή από την εποχή εκείνη τη χαρακτήριζαν ως περιοχή άγονη. Γύρω από την Αθήνα, να πεδίας, οι λόφοι και τα βουνά ήταν αποψιλωμένα και καλύπτονταν από δάμνους.

Ο Πλάτων στον «Κρητία» αναφέρεται στον Υμηττό που στις μέρες του είχε υποστεί βαριά αποψιλωση — και τον παρομοιάζει με «σκελετό νοσήσαντος ανθρώπου».

Αλλά και τον 18ο αιώνα παλιές χαλκογραφίες και αναφορές περιηγητών εμφανίζουν το χώρο της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας δίχως πράσινο.

Έτσι, σταν ορίστηκε πρωτεύουσα της χώρας η Αθήνα (το 1834), έπρεπε να διαμορφωθεί, γιατί τότε ήταν σωρός από ερείπια, χωρίς δρόμους ούτε κήπους. Η πρώτη που ενδιαφέρθηκε για το πράσινο ήταν η βασιλισσα Αμαλία, με τη συμπαράσταση του πεθερού του Λουδοβίκου του Α', βασιλιά της Βαυαρίας.

Για τον κήπο χρησιμοποιήθηκε ο χώρος που βρισκόταν διπλά στα ανάκτορα, έκτασης 120 στρεμμάτων περίοδο. Η περιοχή αυτή ήταν βραχώδης και άγονη, όπως άλλη η Αττική, και χρειάστηκε πολλούς κόπους για να μετατραπεί σε κήπο. Το έργο θεμελιώθη-

Αποψή της Αθήνας από τα Προπύλαια (χαρακτικό του 18ου αι.).

κε τον Φεβρουάριο του 1836 και ολοκληρώθηκε το 1842.

Η σχεδίαση του κήπου έγινε από Γάλλο αρχιτέκτονα και το φύτευμα και την καλλιέργεια βοήθησε αρχικά ο Βαυαρός Σμάρατ, τον οποίο έστειλε ειδικά γι' αυτό το σκοπό ο Λουδοβίκος. Εργάσθηκαν ακόμη οι Γερμανοί Φρ. Σμιτ

και Μ. Μπάγιερ και ο Γάλλος Λουδοβίκος Μπαρώ. Ακόμη, σύμβουλοι της Αμαλίας ήταν οι διάσημοι βοτανολόγοι της εποχής Κάρολος Φράαλ και Θεόδωρος Ορφανίδης. Ο πρωστικός κήπος του Ορφανίδη βρισκόταν στο χώρο που εκτείνεται από τη λεωφόρο Αμαλίας ώς την πλα-

Προσφυγικός συνοικισμός στην περιφέρεια της πρωτεύουσας (Προσφυγική Ελλάδα, Ιδρ. Μικρασιατικών Μελετών, Αθήνα 1992).

Σχεδιάγραμμα του Εθνικού κήπου στη σημερινή του κατάσταση (έκδ. Επιτρ. Δημοσ. Κήπων και Ελληνικού Τμήμα ICOM).

τεία Ζαππείου και χωρίζοταν από τον υπόλοιπο κήπο με ξύλινο φράχτη. Μια πορτούλα επετρέπει την μεταξύ τους επικοινωνία. Από την πόρτα αυτή η βασιλισσα Αμαλία επισκεπτόταν το καθηγητή και του ζητούσε συμβουλές για τα φυτά της. Σε μια από τις επισκέψεις της, ο μεγάλος βοτανικός της αφιέρωσε μια νέα παραλλήλη Τουλίπας, που για πρώτη φορά άνθισε στον κήπο του, την «Τύλιπα Amalias».

Στον κήπο, που έχει έκταση 158.000 m² και μήκος δρομίσκων 7.000 m, υπάρχουν 7.000 περίπου δέντρα που ανήκουν σε 519 είδη και ποικιλίες. Απ' αυτά, τα 102 είναι ελληνικά και 17 ξενικά εισαγαγήτη. Πολλά δέντρα και φυτά ήρθαν από την Ιταλία, την Αίγυπτο, την Ιαπωνία. Υπήρχε μεγάλη ποικιλία δασικών ειδών, δέντρα και θάμνοι καλλωπισμού και μερικά οπωροφόρα, ιδιώς εσπεριδοειδή, από τα οποία τα περισσότερα είναι Πορτοκαλιές και Νεραντζίδες, ελάχιστες δε Μανταρινίες. Επίσης υπάρχει μια ωραία συλλογή εσπεριδοειδών της Ιαπωνίας, Φοίνικες από την Αίγυπτο, βολβοί και τριανταφυλλίες από τη Γρανάδα κλπ.

Τα 75% είναι αειθαλή, ενώ τα υπόλοιπα 25% ανήκουν στα φυλλοβόλα. Πολλά από τα πρώτα δέντρα που

φυτεύθηκαν στον κήπο ζουν μέχρι σήμερα και είναι «φυτικά μνημεία». Άλλα όπως είναι κήπος δε φτάνει για να δίνει ζωή σε μια ολόκληρη πόλη, τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για τη δημιουργία πάρκων. Βέβαια, τα πρωτεία στο πράσινο τα έχουν τα πλούσια βορεία προσάστια — μεγάλο μέρος είναι φυσικό.

Για το Άλσος της Κηφισιάς έδειχε το δημόσιο (το 1882) 600.000 χρυσό φράγκα.

Κατ στο Μαρούτι υπάρχει ένας οληνήσιος παράδεισος, το κτήμα των «Αναβρύτων» — την ονομασία του οφείλει στα άφθονα νερά που υπάρχουν στην περιοχή —, που κληροδότησε ο Α. Συγγρός στη Γεωργική Εταιρεία.

Άλλες περιοχές με πράσινο είναι το Άλσος της Νέας Φιλαδέλφειας, το Άλσος Περιστερίου, το Πεδίο του Άρεως, το Άλσος της Νέας Σμύρνης. Σ' όλα επούτα τα άλση βλέπουμε και χερσοχελώνες να περιπατούν ωχελικά στον γήλο.

Σε όλα τα προάστια γίνονται σήμερα προσπάθειες για να προσνιάσει το τόπος, ακόμη και με δέντρα εισαγμένα. Ξένα προς το ελληνικό και ειδικά το απτικό τοπίο. Αυτό είναι οικολογικό λάθος, θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν δέντρα και θάμνοι χαρακτηριστικοί της Αττικής αλλά και της

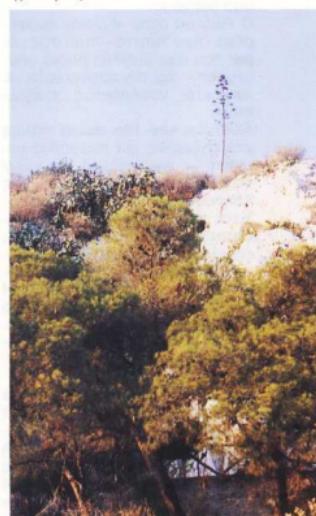
Μεσογειακής μακάκιας, όπως Αγριελιές, Κουτσουπιές, Χαρουπίες και άλλα ειδη, τα οποία δεν έχουν ανάγκη από συχνό πότισμα.

Τα πουλιά που συχνάζουν στα πάρκα και στα άλση της πόλης μας είναι σχεδόν τα ίδια από την Κηφισιά ώς το κέντρο της Αθήνας και ώς την Πετρούπολη και τη Νέα Σμύρνη.

Στον Εθνικό κήπο φωλιάζουν αρκετά ειδη πουλιών, όπως: η Δεκαοχτώρα (*Streptopelia deca-octo*), ο Κότουφας (*Turdus merula*), η Ωροστριτίδα (*Hippolais pallida*), ο Μαυροτσιρόβακος (*Sylvia melanocephala*), ο Μυγχάρητης (*Muscicapa striata*), το Αηδόνι (*Luscinia megarhynchos*), ο Καλόγερος (*Parus ater*), η Γαλαζοπαπάδιτσα (*Parus caeruleus*), ο Σπίνος (*Fringilla coelebs*), η Καρδερίνα (*Carduelis carduelis chloris*), το Σκαρθκί (*Serinus serinus*), η Καρακάδα (*Pica pica*), το Σπουργύτι (*Passer domesticus*).

Τα πουλιά που ξεχειμωνάζουν στον Εθνικό κήπο είναι ο Θαυμόφαλης (*Prunella modularis*), ο

Χαρακτηριστικό τοπίο του Λυκαβηττού (φωτ. Γρ. Τ.).

Μαυροσκούφης (*Sylvia atricapilla*), ο Δεντροφύλλοσκόπος (*Phylloscopus collybita*), ο Χρυσοβασιλίκος (*Regulus regulus*), ο Βασιλίσκος (*Regulus ignicapillus*), ο Κοκκινολαίμης (*Erythacus rubecula*), η Τσίχλα (*Turdus philomelos*), οι Παπαδίτες (*Parus ater*, *P. caeruleus* και *P. lugubris*), το Λουύγαρο (*Carduelis spinus*), το Ψωρόνι (*Strurnus vulgaris*), ο Δεντροσπανάκος (*Sitta europaea*), το Φλυτζόνι (*Coccothraustes coccothraustes*), ο Σταχτοπέτρηκλης (*Oenanthe oenanthe*) και η Κάρρυγα (*Corvus monedula*). Φυσικά, θα αναρωτηθεί κανείς ποιες είναι οι αιτίες που κάνουν ένα αγριό ζώο να μπει στην πόλη και να γίνει μέρος του πληθυσμού της. Πού οφείλεται άραγε αυτή η ανθρωποφιλία των πουλιών; Πάνω απ' όλα είναι η σιγουρία που αισθάνονται, όσο κι αν αυτό φαίνεται παράξενο.

Στην πόλη απαγορεύεται το κυνήγι έτσι αυξάνονται οι πιθανότητες για επιβίωση. Επίσης, εδώ δεν υπάρχουν οι φυσικοί θηρευτές τους για να τους δημιουργήσουν προβλήματα. Η τροφή είναι

άφονη και η θερμοκρασία της πόλης είναι πολλές φορές 2-5 βαθμούς υψηλότερη από τις γύρω περιοχές,

Ποτάμια της Αθήνας

Στην Αθήνα υπήρχαν τρεις ποταμοί, ο Κηφισός, ο Ιλισσός και ο Ηριδανός.

Ο Κηφισός είναι ο κυριότερος ποταμός της Αττικής (στην αρχαιότητα θεωρούνταν ως τοπική θεότητα). Ήηγάζει από το Πεντελικό, κοντά στην Κηφισιά. Παλιά, βρισκόταν δυτικά και σε αρκετή απόσταση από την πόλη.

Σήμερα, το τελευταίο αυτό ποτάμι του λεκανοπεδίου διατηρεί ακόμη μέρος από την ομορφιά του. Από την Πεντέλη ώς τη Μεταμόρφωση ο Κηφισός είναι ακόμη ποτάμι. Από τη Μεταμόρφωση όμως και κάτω είναι ένας θλιβερός σχετός της μεγαλούπολης. Η κοίτη του (ώς τη Μεταμόρφωση), αριστερά και δεξιά, είναι γεμάτη τεράστια πλατάνια: θάμνοι με βατόμουριές, κουμαριές, καλαμιές και σκίνα σχηματίζουν πυκνή ζούγκλα.

Μέσα στα νερά του κολυμπάνε

βατράχια και κοντά στη Χελιδόνιού μικρά ψαράκια (σύμφωνα με τον Στεφανίδη, είναι η Ντάσκα, ενδημικό ψαράκι της Ελλάδας, που βρίσκεται και στη Μακαρία Πηγή (Μάτι) του Μαραθώνα).

Εδώ το καλοκαίρι τραγουδάνε ακόμη τ' αηδονία και τα κοτούφια, και πολλά Στρουθόμορφα φτιάχνουν τις φωλιές τους μέσα στη χαμηλή βλάστηση.

Κι ο Ιλισσός ήταν ονομαστός ποταμός των αρχαίων πήγαζε από τη ΒΔ πλευρά του Υμηττού. Ένας βραχιόνας του περνούσε από την περιοχή της Καισαριάνης και άλλος ακόμη βορειότερα, από την περιοχή του εγκαταλελειμμένου μοναστηρίου του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου (στη νότια πλευρά της συνοικίας του Χολαργού).

Κύλισε μπροστά από το Στάδιο και από το νοτιοανατολικό τείχος της Αθήνας κατευθυνόταν προς τον Κηφισό, ανάμεσα από τους λόφους του Φλοπάππου και της Σικελίας. Σύμφωνα με μαρτυρία του Στράβωνα, ο Ιλισσός ήταν «χειμαρρώδης, τὸ πλέον θέρος δὲ μειούται τελείως» (το μεγαλύτερο μέρος του καλοκαιρι-

Το δάσος της Καισαριανής (φωτ. Γρ.Τ.).

Θυμόρι - *Thymus capitatus*.

Ροζ ποτηράκι - *Convolvulus sp.*

Σκίνο - *Pistacia lentiscus*.

Κάππορη - *Capparis spinosa*.

Μολόχη - *Malva sylvestris*.

Πουρνάρι - *Quercus coccifera*.

Ορχιδέα - Οικογέν. Orchidaceae.

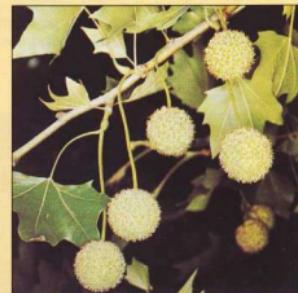
Μαργαρίτες κίτρινες - *Chrysanthemum coronarium*

Πυράκανθος - *Rugova cantha coccinea*.

Πλατανί - *Platanus orientalis*.

Αγριόκλημα - *Clematis sp.*

Πεντάνευρο - *Plantago*.

Ορχιδέα - Οικογέν. Orchidaceae.

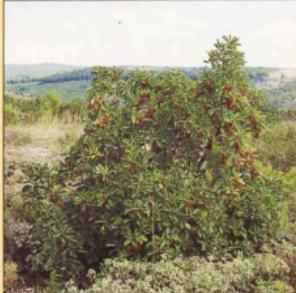
Άρκευθος (Κέδρος) - *Juniperus* sp

Θαλάσσιος κρίνος - *Pancratium maritimum* (Θήρα, Κνωσός).

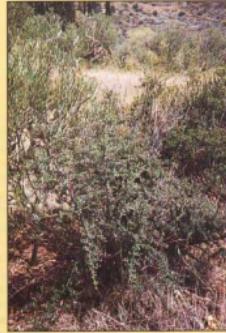
Κουμποριά - *Arbutus unedo*, και Ελαφοκουμποριά - *A. adrachne*.

Λεπτομέρεια

Αγριελιά - *Olea europaea oleaster*.

Ροδοδάφνη, Πικροδάφνη - *Nerium oleander*.

Περδικόκι - *Parietaria officinalis*.

Δάφνη - *Laurus nobilis*.

Αείλανθος - *Ailanthus altissima*.

Σπερδούκλι
ή Ασφόδελος -
Asphodelus aestivus.

Κοινά ελληνικά καὶ λατινικά ονόματα φυτών που αναφέρονται στο κείμενο

Αγριελιά - Olea europaea oleaster - Malcomia graeca. Αγριογεράφολο - Dianthus serratifolius. Αγριόκλημα - Clematis sp. Αειλανθός - Ailanthus altissima. Αθάνατος - Agave americana. Αρκεύος (Κέδρος) - Juniperus sp. Ασφάκα - Phlomis fruticosa. Γκορτούι - Pyrus amygdaliformis. Δάφνη - Laurus nobilis. Ευκαλύπτος - Eucalyptus globulus. Θαλάσσιος κρίνος - Pancratium maritimum (Θύρα, Κυνασός). Θασιτικό πεύκο - Pinus brutia. Θυμάρι - Thymus capitatus. Τριδες - Iris attica. Κόππωρη - Capparis spinosa. Κοκορεβιά - Pistacia terebinthus. Κουμπορί - Arbutus unedo, και Ελαφοκουμπορί - A. adrahnse. Κουτσουμάτι - Cercis siliquastrum. Κρόκοι - Crocus laevigatus, Crocus cartwrightianus. Κυκλάνιον - Cyclamen sp. Κυπαρισσι - Cupressus sempervirens. Κυπαρισσι Αμερικής - Cupressus arizonica. Λαδανίν - Cistus sp. Αυγαριό - Vitex agnus-castus. Μαργαρίτα κίτρινη - Chrysanthemum coronarium. Μολόχα - Malva sylvestris. Ορχιδέα - Orchidaceae. Ποπορούνι - Papaver rhoeas. Πεντένευρο - Plantago sp. Περιβόλιο - Convolvulus sp. Σκαμπούζα των Υμητών - Scabiosa hymettia. Σκάνια - Pistacia lentiscus. Σπερδόβουλη ή Αφροδίλος - Asphodelus aestivus. Στερνηπέρυγα - Sternbergia lutea. Συκίδιο - Ficus carica. Τουλίπα - Tulipa gesneriana. Φίλικι - Phillyrea media. Φρογκουσιά - Opuntia ficus-Indica. Φριτιλλάρια - Fritillaria obliqua. Χομομήλι - Chamomilla recutita. Χορούμι - Ceratonia siliqua.

ού), ενώ ο Πλάτων των αποκαλεί «ύδατιον» (ρεματάκι).

Η περιοχή του Ιλισσού ήταν ο αγαπημένος τόπος για μελέτη και περισυλλογή των αρχαίων Αθηναίων. Στο «Φαιδρό» του Πλάτωνα υπάρχουν στοιχεία για τη φύση και το τοπίο του Ιλισσού. Ο Σωκράτης, αφού περνούσε ξυπόλυτος μέσα από την κοίτη του ποταμού, που είχε λίγα αλλά «χαρέντα και διαφανή» νερά, γιατί ήταν καλοκαρι, καθόταν στον ίσιο ενός μεγάλου πλατανιού με συντροφιά το αδιάκοπο τραγούδι των τζετζικών και το δροσίσμα των φύλλων από τη δροσερή πονή του ανέμου. Στο τοπίο του «Φαιδρού» με την «άμφιλαφή και ύψηλήν πλάτανον» υπήρχε και μικρή αλλά «χαριεστάτη πηγή μαλα ψυχροῦ ύδατος» και μεγάλη και σύσικα λυγαριά, που με τα άνθη της ευδιδίαζε τον αέρα.

Το ποτάμι, εδώ και χρόνια, έχει καλυφθεί. Στην περιοχή δύος της Αγ. Φωτεινής ένα μεγάρο κομμάτι του παραμένει ακάλυπτο: έτσι μπορεί κανείς να απολαύσει τις μωροδιές από τις λυγαριές (Vitex agnus-castus), της Ροδόδαφνας, (Nerium oleander). Στον παχύ ίσιο των Πλατανών (Platanus orientalis), ακομη και σήμερα, ακούγονται την άνοιξη τ' αηδονία να κελαπδούν και το καλοκαρι της τζετζικά αδιάκοπα να τραγουδούν. Υπάρχουν και χαλκογραφίες περιηγητών που δείχνουν Πελαργούς να φωλιάζουν πάνω σε αρχαία ερείπια μέσα στην πόλη της Αθήνας. Η ύπαρξη των Πελαργών στην Αθήνα μας δείχνει ότι την εποχή εκείνη γύρω από την πόλη υπήρχαν βάτοι, έλη, μικροί υγρότοποι, ρέματα. Επι, αυτά τα όμορφα πουλιά έβρισκαν αφόντων τρφρή και γ' αυτό έμεναν στην πόλη. Οταν ομως άρχισαν οι αποξ-

Οι χεροσελώνες βρίσκονται σε όλα τα άλλα της Αττικής (φωτ. Γρ.Τ.).

ράνσεις και η καταστροφή των γύρω οικοσυστημάτων, έπαψαν κι αυτά να μπορούν να ζουν εδώ. Στον Φαληρικό όρμο υπήρχε το Δέλτα του Κηφισού και του Ιλισσού· αναφορές γ' αυτό υπάρχουν στον Αριστοτέλη και στον Πλίνιο.

Η περιοχή λεγόταν «Αλίπεδο» και κατά την περίοδο της επανάστασης «βιθοδιλύβαδο», γιατί εδώ θεβόσκαν γελάδια, ανάμεσα στους καλαμώνες, στα βαλτοτόπια και στα υγρολίβαδα. Στη συλλογή του Ζωολογικού Μουσείου της Αθήνας υπάρχει υλικό από το 1858-1920. Εδώ μπορεί να δει κανείς βαλσαμωμένα πουλιά από το Φαληρικό Δέλτα, όπως υδρόβια (Αγριόχτης, Πάπιες, Κύκνοι, Πελεκάνοι) και παρυδάτια (Τουρλιά, Τρύγγες, Σκαλιδρες).

Σήμερα στην εκβολή του Ιλισσού, ανάμεσα στο Μοσχάτο και τις Τζετζιές, διατηρείται μικρό υπόλειμμα από τον μεγάλο υγρότοπο που κάλυπτε κάποτε την περιοχή.

Η εκβολή του Ιλισσού είναι ένας σημαντικός σταθμός για τα πουλιά κατά τη διάρκεια της αποδημίας τους. Στην περιοχή, κατά

καιρούς, έχουν καταμετρηθεί από διάφορους ορινθόλογους 120 είδη πουλιών, μερικά από τα οποία μάλιστα είναι πολύ σπάνια σήμερα στην Αττική. Έχουν παρατηρηθεί πολλά Χαραδριόμορφα, Ποταμοσφυρίτες (Charadrius dubius), Κουμρόνοι, Αλκυόνες (Alcedo atthis), Τσικνιάδες, Χήνες, Στρουθιόμορφα, και Αρπακτικά ακόμη.

Το Δέλτα του Ιλισσού πρέπει σήμερα να κηρυχθεί «Φυσικό Πάρκο», γιατί, εκτός από το ότι βρίσκουν σ' αυτό καταφύγιο πολλά είδη πουλιών, ο τόπος προσφέρεται και για ορνιθολογικές παρατηρήσεις. Παλαιότερα, στις αρχές του αιώνα, στο Φαληρικό Δέλτα, φύτρωναν στις αμμοθίνες, σύμφωνα με τον Halacsy, πάνω από 250 ειδή φυτών, μεταξύ των οποίων και ένα πολύ σπάνιο λουλούδι, ο Θαλάσσιος κρίνος ή Κρίνος, του Φαλήρου (Pancratium maritimum).

Το Pancratium maritimum ανήκει στην οικογένεια των Αμαρυλλίδων, είναι ωραίο φυτό που λευκά άνθη, που στο τέλος Αυγούστου ανθίζει και ευδιδάχει. Παραστάσεις του Θαλάσσιου κρίνου αποκαλύφθηκαν από τον Evans στα Ανάκτορα της Κνωσού και από το Μαρινάτο στη Σαντορίνη. Το πανάρχαιο αυτό φυτό δεν φυτρώνει πια στο Φαληρα και κινδυνεύει να εξαφανισθεί απ'όλη την Ελλάδα, καθώς οι βιότοποι του καταστρέφονται.

Οι πηγές του Ηριδανού ήταν, σύμφωνα με τον Στράβωνα, «έκτός τών Διοχέρων πυλών, πλησίον τού Λουκείου», δηλαδή στις νότιες υπώρειες του Λυκαβηττού. Ο Ηριδανός σήμερα δεν υπάρχει. Ενα μικρό ρέμα 500 μ. στον Κεραμεικό είναι δεξιά, έχει απομείνει από αυτόν. Όμως, μόλι που η Αθήνα δεν έχει πια νερά, συχνά

συναντάμε γλάρους που τρέφονται στους σκουπιδότοπους.

Βουνά και λόφοι της Αθήνας: Λυκαβηττός

Ο ασβεστολιθικός λόφος του Λυκαβηττού έχει ύψος 277,3 μ. και βρίσκεται στη βορειοανατολική πλευρά του κέντρου της Αθήνας. Αποτελεί προεκτάση των Τουρκοβουνίων και είναι χώρος πράσινου και περιπάτου για τους Αθηναίους.

Ο Ξενοφόντος στον «Οικονομικό» αναφέρει ότι από παλιά ο Λυκαβηττός ήταν άγονος βράχος. Φύτρωναν μόνο θυμάρια, αγριοφασοκυμπλες, παπαρούνες και άλλα αγριολούσια. Κάποια εποχή φινίται πώς φυτεύτηκαν και ελιές στο λόφο, όπως αναφέρει ο Λατίνος ποτητής Στράτιος (τος Π.Χ. αιώνας).

Το 1890 η Φιλοδασική Εταιρεία φύτεψε τα πρώτα πεύκα και κυπαρίσσια. Τα νεαρά δέντρα άμως καταφαγώθηκαν από τα γίδια. Η καταστροφή ολοκλήρωθηκε με την έλλευση για τις ανάγκες των φούρων της πρωτεύουσας. Το 1915 φυτεύθηκαν πολλά δέντρα και έτσι ο πράσινος ζευγανώνωσε. Όμως νέοι εχθροί του Λυκαβηττού εμφανίστηκαν. Ήταν τα λατομεία και η αιθαίρετη δόμηση, που κατέστρεψαν την ομορφιά του τοπίου.

Σήμερος ο Λυκαβηττός είναι μία από τις πολύ λιγες νησίδες πράσινου που έχουν απομείνει στην πρωτεύουσα. Τα δέντρα που τον

σκεπάζουν δεν είναι ιδιαίτερα πυκνά. Είναι κυρίως Πευκά, Κυπαρίσσια, Φραγκοσυκές και Αθάνατοι. Ελιές και Αγριελιές δεν υπάρχουν πια. Πρέπει να ξεριζώθηκαν πριν από 20-30 χρόνια. Η χαμηλή βλάστηση αποτελείται από Ασφάκες και Λαδανιές. Την άνοιξη στο λόφο φυτρώνουν Ανεμόνες, Κυκλάμινα, Παπαρούνες, Ίριδες, και τα καλοκαίρι περιβάλλονται από την Κάππαρη.

Παλαιότερα ο λόφος υπήρχε τόπος κυνηγού. Υπήρχαν Ταΐχες και Μπεκάτες και, μερικές δεκαετίες πριν, Αλεπούδες τρύπωναν στους βράχους του.

Σήμερα στο λόφο, ανάλογα με την εποχή, παραπρόμεις διάφορα είδη πουλών: Σπουργίτα, Σταχτάρες, Καρδερίνες, Φώλουρος, Δεκαοχτώρες, Παπαδίτες, Κοτούφια, Στίνους, Ψαρόνια, Κοκκινολαμπίδες, Καρακάδες, Κουκουβάγιες. Στις πλαγιές του Λυκαβηττού δεν είναι απιθανό να δει καινείτο το Ξεφτέρι και την Ποντικοβαρβαρίνα, αρπακτικά που κάνουν καπού-καπού την εμφάνισή τους. Όταν σουρουπώνει και οι Σταχτάρες πάνε να κοιμηθούν, ο συρανός γίνεται το βασιλείο των Νυχτερίδων. Αυτές φωλιάζουν στα εκκλησάκια του Αι-Γιώργη και του Αγ. Ιασίδωρου. Το τελευταίο υπάρχει στο Λυκαβηττό από τον 16ο αιώνα, και μόλις που πολλές φορές καταστράφηκε, ανοικοδομήθηκε.

Πεντέλη. Στο εγκαταλειμμένο λατομείο τα πεύκα φυτρώνουν και πάλι.

Υμηττός

Από τα 436.000 στρέμματα των περιαστικών βουνών του λεκανοπεδίου, ο Υμηττός καταλαμβάνει έκταση 81.320 στρ. Το όνομα Υμηττός, προέρχεται από την πελαγική Ουμάπι, ή Ύμητ, που σήμανε σκληρός, άγριος, βραχώδης τόπος.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι στους προϊστορικούς χρόνους το βουνό είχε πυκνή βλάστηση και το κατοικούσαν αγριά ζώα. Ο Ηρόδοτος αναφέρει (στ. 1075) ότι στον Υμηττό και γύρω απ' αυτόν υπήρχαν πελασγικοί οικισμοί (ο Σφηττός, η Κίκυνα, η Αιεώνη, οι Σκυρίδες, η Πήρος κ.ά.). Ο Παιανίας παραπρέβει ότι η βλάστηση του Υμηττού ήταν καταλληλότατη για μέλισσες, ενώ βεβαίωνε επίσης ότι στον Υμηττό υπήρχε άγαλμα του Υμηττού Διός καθώς και βωμοί του Ομβρίου Διός και του Προσφίου Απόλλωνος.

Η φυσιογνωμία όμως του βουνού άρχισε να αλλάζει ήδη από την εποχή του Πλάτωνα, και ο αρχαιός φιλόσοφος παρομοίαζε τα βουνά της Αττικής με σκελετούς: «οσά νοσήσαντος ανθρώπου». Οι παλιοί Αθηναίοι ονόμαζαν τον Υμηττό «Τρελό». Στις ταξιδιωτικές του εντυπώσεις του Τούρκου περιηγητής Εβλα Τσελεμπήγκραφει ειδικό κεφάλαιο για τον Υμηττό με τίτλο «Για το βουνό Τρελός και για τα νερά και τα δέντρα του»: «Την άνοιξη, όποιος ανέβει στην κορυφή του φημού αυτού βουνού, η θύφρηση του γεμίζει ευευδίες από συκαμινες, ζουμπούλια, μάραθα, μοσκορούμια, ζαμπάκια, βασιλικά, φούλια, ανεμώνες και διάφορα είδη χρυσοκόπτερων λαλέδων».

Σήμερος ο Υμηττός καλύπτεται από σκίνα, αγριελιές, φυλίκια, πουρνάρια, πεύκα, κοτυσουπτές, άρκευθους, κυπαρίσσια, γκορτσιές, πλάτανους, κουμαρίες, λαδανιές, αγριόκλημα, ράμνους, και όπως στα περισσότερα βραχώδη μέρη της Αθήνας, και θυμάρι.

Υπάρχουν επίσης μερικά από τα σπανιότερα φυτά της Αττικής, όπως η *Scabiosa hymatia*, η *Malcolmia graeca*, η *Fritillaria obliqua*, ο *Crocus laevigatus*, ο *Crocus cartwrightianus*, ο *Dianthus serratolifolius*, η *Iris attica* κ.ά. Στην περιοχή έχουν παρατηρηθεί πάνω από 80 είδη πουλιών,

Αλκυόνη - *Alcedo atthis*.

Γαλαζοπαπούδισα - *Parus caeruleus*.

Ψαρόνι - *Sturnus vulgaris*.

Τσικνίς - *Ardea sp.*

Τρυποφράγχης -
Troglodytes troglodytes.

Στοχτάρα - *Aprus apus*.

Παπαδίτσο - *Parus ater*.

Μυγοχάφτης - *Muscicapa striata*.

Τυτώ - *Tyto alba*.

Κουκουβάγια - *Athene noctua*.

Στοχτοπετρόκλης -
Oenanthe oenanthe.

Κοκκινολαίμης
ή Καλογάννος -
Erithacus rubecula.

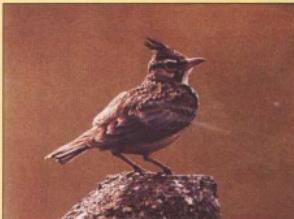
Πάπιες
πρασινοκέφαλες -
Anas platyrhynchos.

Καλόγερος - *Parus ater*.

Κατσουλέρης - *Galerida cristata*.

Χρυσοβασιλίσκος - *Regulus regulus*.

Αηδόνι - *Luscinia megarhynchos*.

Βασιλιάκος - *Regulus ignicapillus*.

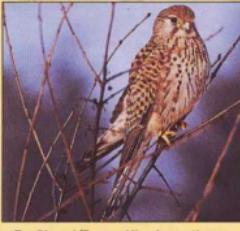

Γλάρος - *Larus Cachinaus*

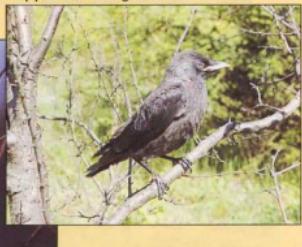
Θυμοψάλτης - *Prunella modularis*.

Βραχοκιρκινέζη - *Falco tinnunculus*.

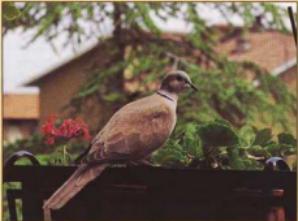
Κάρυγια - *Carrulus glandarius*

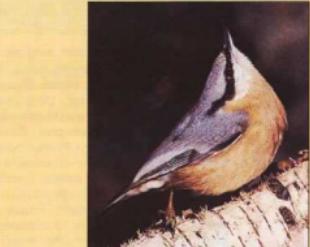
Κότσυφας - *Turdus merula*.

Δεκαοχτούρα - *Streptopelia decaocto*.

Δεντροτσοπανάκος - *Sitta europaea*.

Ποντικοβαρβακίνα - *Buteo buteo*.

Λευκοσουσουράδα - *Motacilla alba*.

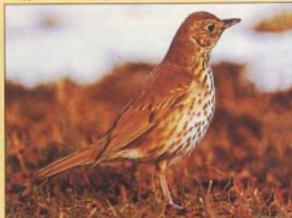
Δεντροφυλλοσκόπος - *Phylloscopus collybita*.

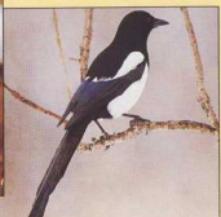
Φλυτζούνι - *Coccothraustes coccothraustes*.

Τσικλα - *Turdus philomelos*.

Καρακάξι - *Pica pica*.

Σκαρθάκι - *Serinus serinus*.

Σπουργίτι - *Passer domesticus*.

Σπίνος - *Fringilla coelebs*.

Λούγαρο - *Carduelis spinus*.

Καρδερίνα - *Carduelis carduelis*.

Φλώρος - *Carduelis chloris*.

Κοινά ελληνικά και λατινικά ονόματα πουλιών που αναφέρονται στο κείμενο

Αγριόπαπις - *Anas platyrhynchos*. Αηδόνι - *Luscinia megarhynchos*. Αλκυόνι - *Alcedo atthis*. Βασιλικός - *Regulus ignicapillus*.

Βουνοσταχτόρι - *Arpus melba*. Βραχοκιρκίνεζι - *Falco tinnunculus*. Γαλαζοκότσυφας - *Monticola solitarius*. Γαλαζοπαπαδίτσα - *Parus caeruleus*. Γκιώνης - *Otus scops*. Γλάρος - *Larus cachinnans*. Δεκσοχόγυρα - *Streptopelia decaocto*. Δεντροταπανάκος - *Sitta europaea*. Δεντροφύλλωσκόπος - *Phylloscopus collybita*. Θυμοφάλκης - *Prunella modularis*. Καλόγερος - *Parus ater*. Καρακόδι - *Pica pica*. Καρδερίνα - *Carduelis carduelis*. Κατσουλιέρης - *Galerida cristata*. Κοκκινολαΐμης ή Καλογάννος - *Erythacus rubecula*. Κορμόρανος - *Phalacrocorax carbo*. Κότουρας - *Turdus merula*. Κουκουβάγια - *Athene noctua*. Λευκοσουσουράδο - *Motacilla alba*. Λούγαρο - *Carduelis spinus*. Μαυροσκούφης - *Sylvia atricapilla*. Μαυροτσορόβακος - *Sylvia melanocephala*. Μυγχάδητης - *Muscicapa striata*. Ερετρί - *Accipiter nisus*. Παπαδίτης - *Parus ater*, *P. caeruleus*, *P. lugubris*, *P. palustris*. Πόπις πρωνιοκέρακες - *Poncirus trifoliata*. Βατού - *Buteo buteo*. Παταμαρύκιτης - *Charadrius dubius*. Σκαρθάκι - *Serinus serinus*. Σπίνος - *Fringilla coelebs*. Σπουργίτι - *Passer domesticus*. Σπαγάρι - *Arpus arpus*. Στρωτόπερόκλης - *Oenanthe oenanthe*. Στρωτοσουσουράδο - *Motacilla cinerea*. Τρυποφράγης - *Troglodytes troglodytes*. Τοκινάς - *Ardea sp.* Τοιρόβακος - *Sylvia sp.* Τσικλα - *Turdus philomelos*. Τυτώ - *Tytus ilia*. Φανέτο - *Acanthis cannabina*. Φλυτζάνι - *Coccothraustes coccothraustes*. Φλώρος - *Carduelis chloris*. Φυλακόπος - *Phylloscopus sp.* Χαροδρίζορφο - *Charadriiformes*. Χήνες - *Anser sp.* Χρυσοβασικίσκος - *Regulus regulus*. Ψαρόνι - *Sturnus vulgaris*. Ωροστριτσίδα - *Hippolais pallida*.

μεταξύ των οποίων φωλιάζουν και σπάνια αρπακτικά, όπως ο Πετρίτης, το Βραχοκιρκίνεζο, ο Γκιώνης, η Κουκουβάγια και η Τιτώ (για τη βιολογία της διατροφής της Τιτώ στον Υμηττό έχει γίνει ειδική μελέτη από τον Γρηγόρη Τσουνή, το 1990).

Το δάσος της Καισαριανής, στη δυτική πλευρά του Υμηττού, είναι ένα από τα 19 αισθητικά δά-

στη της χώρας. Βρίσκεται δίπλα στο βιζυαντινό μοναστήρι της Καισαριανής και έχει έκταση 6.400 στρέμματα. Το δάσος αποτελείται από Πεύκο, θασίτικο Πεύκο και από Κυπαρίσσια. Έχουν επίσης φυτευτεί Χαρουπιές, Βελανίδιες και Έγκια ειδή, όπως Ευκάλυπτος και κυπαρίσσια της Αμερικής (*Cupressus arizonicana*). Στο δάσος υπάρχει

επίσης πλούσια χλωρίδα από Κρόκους, Στερνημπέριες, Κυκλάμινα, Ανεμώνες, Ιρίδες, Λαδανίες κ.ά.

Στο δάσος της Καισαριανής βρίσκουν καταφύγιο πολλά είδη πουλιών, όπως Παπαδίτες, Σπίνοι, Καρδερίνες, Κοτουφία, Τοιρόβακοι, Δεκσοχόγυρες, και νυχτόβια αρπακτικά, όπως η Κουκουβάγια, ο Γκιώνης και η Τιτώ.

Το χειμώνα το δάσος γεμίζει από τους Φυλλοσκόπους και τους Κοκκινολάμπιδες.

Για να αναδασθεί και να προστατευθεί το δάσος της Καισαριανής μέλη της «Φιλοδασικής Ένωσης Αθηνών» εργάζονται ακούραστα εδώ και χρόνια.

Όρος Αιγάλεω

Το όρος Αιγάλεω βρίσκεται στα δυτικά των Αθηνών και αρχίζει από τα στενά της Φυλής, συνεχίζει προς το Θριάσιο πέδιο και την Ελευσίνα και καταλήγει στη θάλασσα, απέναντι από τη Σαλαμίνα. Το τιμήμα του αυτού (δηλαδή το νότιο) λέγεται Κορυδαλλός.

Στους πρόποδες του δρόμου Αιγάλεω κάθισε, σύμφωνα με τη μαρτυρία του Ηρόδοτου, ο Ξέρης σε αργυρό θόρυβο, για να παρακολουθήσει τη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Γύρω στο 320 π.Χ. ο Θεόφραστος,

ο μαθητής του Αριστοτέλη και πατέρας της Βοτανικής, αναφέρει ότι οι πρέδικες της περιοχής Κορυδαλλού είχαν διαφορετικό κακάρισμα απ' αυτές που είχε ακούσει σε άλλα σημεία της Ελλάδας. Το Αιγάλεω καλύπτεται από Πεύκα, Σκίνα, Κοκορεβιθίδες, Πουρνάρι, Φιλίκι, Κίστους και Ασφόκες. Ακόμα, φυτώνων Ανεμώνες, Ιριδές, Παπαρούνες και το φινόντωρα Κυκλάμινα, Στερνομπέργιες και Κρόκοι. Επίσης εδώ φύεται σημαντικός αριθμός από ορχιδέες, τα λουλούδια που συγχώνισαν αφήκες ή μελισσες που τρυγούν γυρη με ανοιγμένα φτερά, και γι' αυτό ονομάζονται κοινώς και μελισσάκια. Στο όρος Αιγάλεω φωλιάζουν πουλιά όπως η Ποντικοβαρβακίνα, το Βραχοκιρκινέζη, η Κουκουβάγια, ο Μύγοχάρτης, ο Κότουφας, ο Καρδερίνα, ο Φλώρος, το Φανέττο, η Καρακάξη, το Σκαρθάκι, η Σταχτάρα, η Βουνοσταχτάρα, το Σταβλοχελιδόνο, το Σπιτοχελιδόνο, το Σπουργίτη, ο Γαλαζοκόστουφας και το Βραχοκιρκινέζο.

Οταν αρχίζει να χειμωνάζει και

τα αποδημητικά έχουν φύγει, τότε μένουν τα μόνιμα και οι χειμωνιάτικοι επισκέπτες που μας έρχονται την εποχή αυτή.

Τα μόνιμα είναι τα Περιστέρια, η Δεκαοχτούρα, ο Μαυροτσιρόβακος, ο Κότουφας, ο Γαλαζοκότουφας, ο Σπίνος, το Σκαρθάκι, ο Φλώρος, η Καρδερίνα και ο Σπουργίτης.

Οι χειμωνιάτικοι επισκέπτες, που έρχονται από τον κρύο βορρά και βρίσκουν καταφύγιο στους αρχαιολογικούς χώρους, είναι: η Σταχτοσουσουράδα, η Λευκοσουσουράδα, ο Τρυποφράχτης, ο Φυλλοσκόπος, ο Καρβουνιάρης, ο Κοκκινολάμπη, η Τσίχλα, η Γαλαζοπαπαδίτσα, το Σιρλοτσίχλον και τα Ψαρόνια.

Αρχαιολογικοί χώροι

Στο λόφο της Ακρόπολης και στο γύρω φυσικό του χώρο από νωριά ίδρυθηκε η πόλη της Αθήνας. Το σημείο αυτό υπήρξε το πνευματικό εργαστήριό που διαμορφώθηκε ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός.

Έτσι, αυτός ο ιερός βράχος από παλιά τραβήγει το ενδιαφέρον των περιηγητών και των μελετητών του ελληνικού πνεύματος. Απέναντι από την Ακρόπολη, στα νοτιοδυτικά της, βρίσκεται ο λόφος του Φιλοπάππου, που ήταν αφιερωμένος στις Μούσες, γι' αυτό και ονομάζονται λόφος του Μουσείου ή των Μουσών. Στο λόφο αυτόν, για να τιμήσουν τον εξόριστο πρίγκιπα της Κομαγενής και ευεργέτη της Αθήνας Ιούλιο Αντίοχο Φιλοπάππο, οι Αθηναίοι ανένευραν (το 114-116 μ.Χ.) το μνημείο (τάφο) που σώζεται μέχρι σήμερα.

Λίγα πάντα από την Ακρόπολη, στα ανατολικά, βρίσκεται ο ναός του Ολυμπίου Διός, κορινθιακού ρυθμού. Ο εργασίες για την ανέγερση του άρχισαν από την εποχή των Πειστρατιδών, γύρω στα 515 π.Χ., και με διακοπές ολοκληρώθηκαν την εποχή του Αδριανού, το 131-132 μ.Χ.

Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι από τη φύση τους νησίδες άγριας ζωής, γιατί εδώ προσφέρονται οι καταλήξεις συνθήκες για την ανάπτυξη πλούσιας βλάστησης και προσφέρεται ασφαλές καταφύγιο για αναπαραγωγή και διατροφή μεγάλου αριθμού πουλιών (ειδικά Στρουμούμφαρο).

Στην Ακρόπολη, από παλιά αλλά ακόμη και σήμερα, φωλιάζει η Κουκουβάγια (*Athene postica*, συμβολο της θεάς Αθηνάς και της σοφίας. Στα βράχια της Ακρόπολης, εκτός από τα Περιστέρια, φωλιάζουν και οι Γαλαζοκότουφες, που το κελάδηνά τους μοιάζει με τον ήχο του φλάσιου. Την άνοιξη σχίζουν τον ουρανό με χάρη της Χελιδόνα, το Σταβλοχελιδόνο (*Hirundo rustica*) και οι Σταχτάρες (*Apus apus* αυτές τείνουν να εξαφανίστονται, γιατί η σύγχρονη αρχιτεκτονική με τις ταράτσες της στέρει τις στέγες, κάτω από τις οποίες φωλιάζουν), ενώ κάπους καπούς σταματούν να έκουφαροστούν και αποδημητικά πουλιά.

Το χειμώνα εμφανίζεται εδώ το ξεφτέρι και το Βραχοκιρκινέζο.

Η Ακρόπολη της Αθήνας, η Αρχαία Αγορά, το Θησείο, ο λόφος του Φιλοπάππου, ο ναός του Ολυμπίου Διός αποτελούν, κατά τη γνώμη μου, ενιαίο οικοσύστημα. Άλλο χαρακτηριστικό των αρχαιολογικών χώρων είναι η πλούσια βλάστηση με τη μεγάλη ποικιλία θαμνών και δέντρων. Η βλάστηση αυτή αποτελείται από Ελιές, Αγριελές, Πεύκα, Κουτσουπίες, Χαρουπίες, Αιγαλέως, Πλατάνια, Συκιές, Πικροδάφνες, Σκίνα και Πυράκανθα.

Στους χώρους όπου το έδαφος είναι βραχώδες φτιάχνουν Φραγκοκυκλιές και Αθάνατοι. Στις αρχές της άνοιξης οι αρχαιολογικοί χώροι γεμίζουν από Σπερδούλια ή Ασφόδελους. Μετά τα βροχές κοκκινίζουν από τις Παπαρούνες, τις Μολόχες, τα ροζ Ποτράκια (*Convolvulus althaeoides*), ενώ ανάμεσα στις πέτρες φτιάχνουν οι γνωστές στους Αθηναίους μεγάλες κίτρινες Μαργαρίτες (*Chrysanthemum coronarium*).

Στο «ρυσικό περιβάλλον» των αρχαιολογικών χώρων, που βρίσκεται προστατευμένο από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, την άνοιξη φωλιάζει μεγάλος αριθμός πουλιών, όπως η Δεκαοχτούρα, ο Μαυροτσιρόβακος, ο Κατσουλιέρης, ο Αετομάχος, ο Μυγοχάρτης, ο Κότουφας, η Κουκουβάγια, η Παπαδίτσα, η Καρδερίνα, ο Φλώρος, το Φανέττο, η Καρακάξη, το Σκαρθάκι, η Σταχτάρα, η Βουνοσταχτάρα, το Σταβλοχελιδόνο, το Σπιτοχελιδόνο, το Σπουργίτη, ο Γαλαζοκόστουφας και το Βραχοκιρκινέζο.

Οταν αρχίζει να χειμωνάζει και τα αποδημητικά έχουν φύγει, τότε μένουν τα μόνιμα και οι χειμωνιάτικοι επισκέπτες που μας έρχονται την εποχή αυτή.

Τα μόνιμα είναι τα Περιστέρια, η Δεκαοχτούρα, ο Μαυροτσιρόβακος, ο Κότουφας, ο Γαλαζοκότουφας, ο Σπίνος, το Σκαρθάκι, ο Φλώρος, η Καρδερίνα και ο Σπουργίτης.

Οι χειμωνιάτικοι επισκέπτες που έρχονται από τον κρύο βορρά και βρίσκουν καταφύγιο στους αρχαιολογικούς χώρους, είναι: η Σταχτοσουσουράδα, η Λευκοσουσουράδα, ο Τρυποφράχτης, ο Φυλλοσκόπος, ο Καρβουνιάρης, ο Κοκκινολάμπη, η Τσίχλα, η Γαλαζοπαπαδίτσα, το Σιρλοτσίχλον και τα Ψαρόνια.

Αλάνες

Μέσα στην πόλη, ανάμεσα στα οικοδομικά τετράγωνα, πολλές φορές υπάρχουν εγκαταλειμ-

Εκτός από το κέντρο, έχουμε βιότοπους και στην περιφέρεια, όπως ο Εβν. Δρυμός της Πάρνηθας, του Σουνίου, του Σχοινιά, της Βραυρώνας κ.ά. Στις φωτογραφίες βλέπουμε μηρόποι του Ωρωπού, που εξισταντεί κάτιον από τα μπάζα, τα οποία βάζουν σε κίνδυνο την υπαρξή του Καλαμοκανά (*Himantopus himantopus*).

μένα ανοικοδόμητα οικόπεδα. Εδώ μπορεί κανείς να παρακολουθήσει την αλλαγή των εποχών μάσα στην πόλη. Ο «επίμανος» κόσμος των φυτών προσαρμόδεται, μεταμορφώνεται και κατακτά και τις πιο αφλόξενες γνωμές της πόλης. Φθάνουν μόνο λίγο χώμα και υγρασία για να φυτωσόνται στους τοίχους ή στις άκρες των δρόμων Μαργαρίτα, Μολόχα, Παπαρούνα, Πεντάνευρο, Χαμιούρη, Περδικάκι. Η πόλη φιλοξενεί στις αλάνες της, στα παλιά σπίτια της, στα μνημεία της, έναν «ντροπαλό» κόσμο. Έναν κόσμο που δειλάδειλά νίκησε τον αταβιστικό φόρβο του για τον άνθρωπο και έγινε μέρος του πληθυσμού της μεγαλούπολης.

Φυσικά, θα περίμενε κανείς ότι στην πόλη του ταιμέντου, της ασφάλτου και του ασήμου τα άγρια ζώα δεν έχουν θέση. Όχι τόσο για τη μεγάλη διαφορά που υπάρχει με το φυσικό περιβάλλον όσο για το φόβο του ανθρώπου.

Παρ'όλα αυτά, έστω και σ' αυτά τα περιορισμένα και υποβαθμισμένα οικοσυστήματα της πόλης, μπορεί να δει κανείς το κυματιστό πέταγμα μιας πεταλούδας, τη φυγή μιας σαύρας στις ρυγμές κάποιου τοίχου, ή ν' ακούσει το μελωδικό κελαμόνια του Κότσυφα (*Turdus merula*) ή της Δεκαοχτώρας (*Streptopelia decaocao*).

Βιβλιογραφία

1. «Αθήνας Φάκελλος Περιβαλλοντικής εκπαίδευσης». Ελληνική Εταιρία Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης. Αθήνα 1989.
2. «Αττικό Τοπίο και Περιβάλλον». Υπουργείο Πολιτισμού. Αθήνα 1989.
3. «Παραπτήριος για τη Χλωρίδα και Πανίδια του Ιστορικού Κέντρου». Γρ. Τσούνη (αδημοσίευτα στοιχεία). 4. «Η Τιτώ (Tuto alba) Scopoli 1769». Συμπεριφορά και τροφικές συνήθειες». Γρ. Τσούνη. 1991. Νέα Οικολογία.
5. Παυσανίου, «Ελλάδος Περιήγησις». Αττικά. Ν. Δ. Παπαχατζή. Αθήνα 1974. Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.

The Natural Environment of Athens

Gr. Tsounis

The overpopulation of Athens resulted to the disorderly canvas of the present city plan, the destruction of green and the downgrading of its urban and suburban environment. When in 1833-1834 the city of Athens was originally planned to become the capital of Greece, it was extending on an area of approximately 750 acres. However, the population increases of 1922 (Asia Minor refugees after the Greek defeat) and 1940 (urbanism after the second World War) caused major demographic and fiscal problems. After 1960 the forests were abandoned by the rural population and the devastating fires, the appropriation of land and the illegal housing began. Presently, the areas of green around and in Athens are few, limited and meager: the Mount Hymettus and Aegaleo, the Lycabettus hill, the archaeological sites, the National Garden, which nevertheless preserve over forty species of birds and wild plants. The existence of «wild» life in the capital is a positive and optimistic message for the upgrading of the city and the life in it.